Zbiór Orzeczeń

OPINIA RZECZNIKA GENERALNEGO
MICHALA BOBEKA
przedstawiona w dniu 15 listopada 2018 r.[1]

Sprawa C-590/17

Henri Pouvin
Marie Dijoux
przeciwko
Electricité de France (EDF)

[wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym złożony przez Cour de cassation (sąd kasacyjny, Francja)]

Odesłanie prejudycjalne – Dyrektywa 93/13/EWG – Nieuczciwe warunki w umowach zawieranych przez sprzedawców lub dostawców z konsumentami – Pojęcie „sprzedawcy lub dostawcy” – Pojęcie „konsumenta” – Umowa pożyczki zawarta pomiędzy pracodawcą a pracownikiem i jego małżonką w celu sfinansowania nabycia nieruchomości stanowiącej ich miejsce zamieszkania

I. Wprowadzenie

1. Henri Pouvin i Marie Dijoux zawarli umowę pożyczki hipotecznej z Electricité de France (EDF), pracodawcą H. Pouvina. Umowa pożyczki zawierała klauzulę rozwiązania umowy z mocy prawa: jeżeli ustanie stosunek pracy pomiędzy pożyczkobiorcą a ową spółką, pożyczka stanie się natychmiast wymagalna.

2. Po tym, jak H. Pouvin zakończył pracę w spółce, spółka EDF pozwała go celem uzyskania spłaty pożyczki. Henri Pouvin i M. Dijoux kontrargumentowali, że w świetle krajowych przepisów transponujących dyrektywę Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich[2] klauzula rozwiązania umowy z mocy prawa była nieuczciwa. Spółka EDF uważa jednak, że dyrektywa 93/13 nie znajduje zastosowania, ponieważ spółka ta nie może zostać uznana za „sprzedawcę lub dostawcę” w rozumieniu tej dyrektywy.

3. Kim jest „sprzedawca lub dostawca”? Chociaż pojęcia „sprzedawcy lub dostawcy”, jak również „konsumenta” były wielokrotnie przedmiotem wykładni Trybunału, w niniejszej sprawie podnosi się inny niezbadany wymiar związany z tymi pojęciami: czy spółka, udzielając pożyczek swoim pracownikom (czy też świadcząc inne usługi), które nie są związane z jej główną sferą zawodowych kompetencji, działa w charakterze „sprzedawcy lub dostawcy” i czy jej pracownicy mogą być w takiej sytuacji uznani za „konsumentów”.

1 Język oryginału: angielski.
2 Dz.U. 1993, L 95, s. 29.

II. Ramy prawne

4. Zgodnie z motywem dziesiątym dyrektywy 93/13: „bardziej skuteczną ochronę konsumenta można osiągnąć poprzez przyjęcie jednolitych norm prawnych dotyczących nieuczciwych warunków; powyższe normy powinny odnosić się do wszelkich umów zawieranych pomiędzy sprzedawcami lub dostawcami a konsumentami; przy czym niniejsza dyrektywa nie będzie dotyczyła między innymi umów o pracę, umów dotyczących sukcesji praw, umów dotyczących praw z zakresu prawa rodzinnego oraz umów dotyczących tworzenia i organizowania spółek lub porozumień partnerskich".

5. W myśl art. 1 ust. 1 dyrektywy 93/13: „Celem niniejszej dyrektywy jest zbliżenie przepisów ustawowych, wykonawczych i administracyjnych państw członkowskich odnoszących się do nieuczciwych warunków umownych w umowach zawieranych pomiędzy sprzedawcą lub dostawcą a konsumentem".

6. Artykuł 2 dyrektywy 93/13 zawiera następujące definicje:

„[…]

b) »konsument« oznacza każdą osobę fizyczną, która w umowach objętych niniejszą dyrektywą działa w celach niezwiązanych z handlem, przedsiębiorstwem lub zawodem;

c) »sprzedawca lub dostawca« oznacza każdą osobę fizyczną lub prawną, która w umowach objętych niniejszą dyrektywą działa w celach dotyczących handlu, przedsiębiorstwa lub zawodu, bez względu na to, czy należy do sektora publicznego czy prywatnego".

7. Zgodnie z art. 3 ust. 1 dyrektywy „[w]arunki umowy, które nie były indywidualnie negocjowane, mogą być uznane za nieuczciwe, jeśli stoją w sprzeczności z wymogami dobrej wiary, powodują znaczącą nierównowagę wynikających z umowy, praw i obowiązków stron ze szkodą dla konsumenta".

III. Okoliczności faktyczne, postępowanie główne i pytania prejudycjalne

8. W kwietniu 1995 r. spółka EDF udzieliła H. Pouvinowi oraz jego małżonce M. Dijoux (zwanym dalej „skarżącymi") pożyczkę. W owym czasie H. Pouvin był pracownikiem spółki. Pożyczka, udzielona w celu sfinansowania nabycia nieruchomości stanowiącej ich miejsce zamieszkania, opiewała na kwotę 57 625,73 EUR, podlegającą spłacie w 240 miesięcznych ratach, podzielonych na dwa dziesięcioletnie okresy spłaty, według stawki, odpowiednio, 4,75% i 8,75%. Pożyczka ta była częścią programu mającego na celu pomoc w zaspokojeniu potrzeb mieszkaniowych, który na szczeblu krajowym reguluje Loi n°79-596 du 13 juillet 1979 relative à l'information et à la protection des emprunteurs dans le domaine immobilier (ustawa nr 79-596 z dnia 13 lipca 1979 r. w sprawie informacji i ochrony pożyczkobiorców w dziedzinie nieruchomości).

9. Artykuł 7 umowy pożyczki przewidywał rozwiązanie umowy z mocy prawa w dniu, w którym pożyczkobiorca, z jakiegokolwiek powodu, przestanie być członkiem personelu spółki EDF (klauzula rozwiązania umowy z mocy prawa). W rezultacie w przypadku rozwiązania umowy o pracę pożyczony kapitał staje się natychmiast wymagalny, nawet jeśli pożyczkobiorca nie uchybił żadnemu ze spoczywających na nim zobowiązań.

10. W dniu 1 stycznia 2002 r. H. Pouvin zakończył pracę w spółce. Skarżący zaprzestali spłacania rat pożyczki.

11. W dniu 5 kwietnia 2012 r. spółka EDF wystąpiła do tribunal de grande instance de Saint-Pierre de la Réunion (sądu pierwszej instancji w Saint-Pierre, Reunion, Francja) z powództwem przeciwko skarżącym o zapłatę kwoty 50 238,37 EUR należnej z tytułu kapitału, który pozostał do zapłaty, odsetek od dnia 1 stycznia 2002 r. oraz kwoty 3517 EUR należnej tytułem kary umownej.

12. W wyroku z dnia 29 marca 2013 r. sąd ten stwierdził, że klauzula o rozwiązania umowy z mocy prawa jest klauzulą nieuczciwą. Oddalił wniesione przez spółkę EDF żądanie stwierdzenia, że umowa została rozwiązana z mocy prawa. Uznał jednak, że umowę pożyczki za rozwiązaną, ponieważ skarżący zaprzestali spłaty rat.

13. Wyrokiem z dnia 12 września 2014 r. cour d'appel de Saint-Denis de la Réunion (sąd apelacyjny w Saint-Denis, Reunion, Francja) uchylił wyrok z dnia 29 marca 2013 r. Sąd ten stwierdził, że spółka EDF udzieliła pożyczki, działając wyłącznie w charakterze pracodawcy, a nie jako „sprzedawca lub dostawca". Zgodnie z tym wyrokiem fakt, że w ramach spółki EDF funkcjonuje dział zarządzający udzielaniem pożyczek pracownikom, jest nieistotny. Niezależnie od tego ustalenia sąd ten uznał również, że klauzula rozwiązania umowy z mocy prawa nie była ani nieważna, ani niesprawiedliwa, ponieważ stanowi ona część umowy, która przewiduje dla pracownika korzyści równoważące klauzulę rozwiązania umowy z mocy prawa. Sąd ten orzekł zatem, że klauzula rozwiązania umowy z mocy prawa stała się skuteczna z dniem 1 stycznia 2002 r. Nakazał on skarżącym zapłatę na rzecz spółki EDF kwoty 50 238,37 EUR wraz z odsetkami w wysokości 6% rocznie od dnia 1 stycznia 2002 r., po odliczeniu kwot uprzednio zapłaconych, powiększonych o kwotę 3517 EUR tytułem kary umownej, wraz z odsetkami ustawowymi od rzeczonego dnia.

14. Skarżący wnieśli kasację od tego wyroku do Cour de cassation (sądu kasacyjnego, Francja), będącego sądem odsyłającym. Mając na względzie fakt, że rozwiązanie sporu zależy od wykładni dyrektywy 93/13, sąd ten zawiesił postępowanie i zwrócił się do Trybunału Sprawiedliwości z następującymi pytaniami:

„1) Czy art. 2 [dyrektywy 93/13] należy interpretować w ten sposób, że spółka taka jak EDF, gdy udziela pracownikowi pożyczki na zakup nieruchomości w celu wsparcia nabycia własnego mieszkania, do której są uprawnione wyłącznie osoby zatrudnione w spółce, działa jako sprzedawca lub dostawca?

2) Czy art. 2 [dyrektywy 93/13] należy interpretować w ten sposób, że spółka taka jak EDF, gdy udziela pożyczki na zakup nieruchomości małżonkowi pracownika, który sam nie jest zatrudniony w tej spółce, lecz jest współpożyczkobiorcą solidarnym, działa jako sprzedawca lub dostawca?

3) Czy art. 2 [dyrektywy 93/13] należy interpretować w ten sposób, że pracownik spółki takiej jak EDF, który zawiera z nią taką umowę pożyczki na zakup nieruchomości, działa jako konsument?

4) Czy art. 2 powyższej dyrektywy należy interpretować w ten sposób, że małżonek tego pracownika, który zawiera tę samą umowę pożyczki nie jako pracownik spółki, lecz współpożyczkobiorca solidarny, działa jako konsument?".

15. Uwagi na piśmie przedstawili skarżący, spółka EDF, rządy grecki i francuski oraz Komisja Europejska. Wspomniane zainteresowane strony, z wyjątkiem skarżących, przedstawiły także swoje stanowiska ustnie podczas rozprawy w dniu 12 września 2018 r.

IV. Ocena

16. Poprzez swoje cztery pytania Cour de cassation (sąd kasacyjny) zmierza do ustalenia, czy w sytuacji gdy pracodawca taki jak spółka EDF udziela pracownikowi, wraz z małżonką (która nie jest pracownikiem), pożyczki hipotecznej na zakup nieruchomości stanowiącej ich miejsce zamieszkania, pracodawcę tego można zaklasyfikować jako „sprzedawcę lub dostawcę", a skarżących jako „konsumentów" w rozumieniu art. 2 lit. b) i c) dyrektywy 93/13.

17. Udzielając odpowiedzi na to pytanie, w pierwszej kolejności przeanalizuję ogólnie pojęcia „sprzedawcy lub dostawcy" i „konsumenta", a zatem również zakres stosowania dyrektywy 93/13 (część A). Następnie odpowiem łącznie na pytania pierwsze i drugie: czy spółkę EDF można uznać za „sprzedawcę lub dostawcę" w okolicznościach niniejszej sprawy (część B)? Wreszcie, przejdę do pytań trzeciego i czwartego: czy skarżących można uznać za „konsumentów" w rozumieniu dyrektywy (część C)?

A. Odnośnie do pojęć „konsumenta" i „sprzedawcy lub dostawcy"

18. Na wstępie należy podkreślić, że dyrektywa 93/13 nie określa swojego zakresu stosowania poprzez wykaz *rodzajów umów* lub *przedmiotów* takich umów. Zakres stosowania dyrektywy można natomiast wywieść z jej art. 1 ust. 1: ma ona zastosowanie do „umów zawartych między sprzedawcą lub dostawcą a konsumentem". Pojęcia „sprzedawcy lub dostawcy" i „konsumenta" są z kolei zdefiniowane w art. 2 lit. b) i c) poprzez odniesienie do tego, czy dana osoba działa w celach dotyczących handlu, przedsiębiorstwa lub zawodu, czy też w celach niezwiązanych z handlem, przedsiębiorstwem lub zawodem [3]. Dyrektywa 93/13 definiuje zatem umowy, do których ma zastosowanie, poprzez odniesienie do *statusu kontrahentów*.

19. Należy również podkreślić, że niniejsza sprawa dotyczy tego pierwszego etapu: sąd odsyłający dochodzi, czy strony spornej umowy pożyczki mogą być postrzegane, odpowiednio, jako „konsumenci" oraz jako „sprzedawca lub dostawca" w rozumieniu dyrektywy 93/13, co powoduje, że dyrektywa ta znajduje zastosowanie. Kwestie te dotyczą zatem wyłącznie oceny statusu skarżących i spółki EDF, zgodnie z kryteriami określonymi w art. 2 lit. b) i c) dyrektywy. Sprawa rozpatrywana przez Trybunał nie dotyczy z kolei oceny (nie)sprawiedliwego charakteru poszczególnych warunków w kontekście umowy pożyczki. Jest to kwestia wymagająca merytorycznej oceny co do istoty na podstawie art. 3 dyrektywy.

20. Mając na uwadze to wstępne wyjaśnienie, istniejące orzecznictwo Trybunału pozwala wywieść kilka wytycznych tej oceny.

21. Po pierwsze, ocena zakresu stosowania dyrektywy przez pryzmat pojęć „konsumenta" i „sprzedawcy lub dostawcy" opiera się na kryterium *funkcjonalnym*. Oznacza to, że pojęcia „sprzedawcy lub dostawcy" oraz „konsumenta" należy oceniać w świetle tego, czy stosunek umowny powstał w toku czynności „dotyczących" handlu, przedsiębiorstwa lub zawodu, czy „niezwiązanych z" handlem, przedsiębiorstwem lub zawodem [4].

3 Wyroki: z dnia 30 maja 2013 r., Asbeek Brusse i de Man Garabito, C-488/11, EU:C:2013:341, pkt 30; z dnia 15 stycznia 2015 r., Šiba, C-537/13, EU:C:2015:14, pkt 21.

4 Zobacz w tym względzie wyrok z dnia 17 maja 2018 r., Karel de Grote – Hogeschool Katholieke Hogeschool Antwerpen, C-147/16, EU:C:2018:320, pkt 55. Zobacz także postanowienia: z dnia 19 listopada 2015 r., Tarcău, C-74/15, EU:C:2015:772, pkt 27; z dnia 14 września 2016 r., Dumitraș, C-534/15, EU:C:2016:700, pkt 32; z dnia 27 kwietnia 2017 r., Bachman, C-535/16, niepublikowane, EU:C:2017:321, pkt 36.

22. Po drugie, ocenę należy przeprowadzić in concreto, mając na uwadze charakter, w jakim strony działały w danej umowie. Oznacza to, że status „konsumenta" i „sprzedawcy lub dostawcy" nie jest stały: ta sama osoba może zostać zakwalifikowana jako pierwsza, druga lub żadna z kategorii, w zależności od konkretnego kontekstu umownego [5]. Jak już potwierdził Trybunał, oznacza to, że analiza wymaga indywidualnej oceny [6].

23. Po trzecie, pojęcia „konsumenta" i „sprzedawcy lub dostawcy" muszą być oceniane w sposób *obiektywny*. To, czy daną osobę można zaklasyfikować jako „konsumenta" czy „sprzedawcę lub dostawcę" w danym stosunku umownym, należy rozważyć poprzez obiektywną, uogólnioną ocenę uprzednio wspomnianego kryterium funkcjonalnego [7]. Innymi słowy, to, czy dana osoba jest rzeczywiście nieświadoma lub czy w rzeczywistości posiada wyższy poziom wiedzy, siłę gospodarczą, specjalizację lub jest lepiej przygotowana, nie powinno mieć wpływu na analizę tego, czy kontrahent działa w celach dotyczących handlu, przedsiębiorstwa lub zawodu czy w celach z nimi „niezwiązanych" w rozumieniu art. 2 lit. b) i c) dyrektywy 93/13 [8].

24. Jak zatem, mając na uwadze wspomniane kwestie natury ogólnej, dokładnie określić to kryterium? W toku postępowania przed Trybunałem strony, które przedstawiły uwagi, podniosły szereg kwestii, które moim zdaniem nie są w pełni istotne dla decyzji w sprawie statusu poszczególnych stron przy zawieraniu umowy. Na przykład skarżący twierdzą, że w spółce EDF funkcjonuje *wyspecjalizowany dział*. Dowodziłoby to, że spółka EDF działa jako sprzedawca lub dostawca, ponieważ posiada specjalistyczną wiedzę i strukturę organizacyjną. Ponadto spółka EDF *regularnie* angażuje się w negocjacje tego rodzaju umów. Rządy grecki i francuski stwierdziły również, że istnienie *wyspecjalizowanej jednostki* w ramach struktury spółki EDF pozwala stwierdzić, że skarżący znajdują się *w słabszym położeniu* pod względem informacji i siły przetargowej. Zarówno rządy obu państw, jak i Komisja przypomniały orzecznictwo Trybunału, zgodnie z którym konsekwencje *istniejącej między stronami nierówności* są pogłębione, gdy sporna umowa dotyczy zasadniczej potrzeby konsumenta, czyli, w niniejszej sprawie, nabycia nieruchomości w celach zaspokojenia potrzeb mieszkaniowych, i obejmuje kwoty, które dla konsumenta reprezentują jedną z najistotniejszych pozycji w jego budżecie, podczas gdy z prawnego punktu widzenia umowa co jest zasadą, jest uregulowana złożonymi przepisami krajowymi, często mało znanymi jednostkom [9].

25. Moim zdaniem użyteczne mogłoby być przypomnienie różnicy między trzema odrębnymi rodzajami względów: (i) kryteriami wyznaczania zakresu stosowania dyrektywy (jaki był status stron zawierających umowę?); (ii) kryteriami odnoszącymi się do merytorycznej oceny uczciwego charakteru postanowień umownych (czy dany warunek umowny w tej umowie jest nieuczciwy?); oraz (iii) powodami, dla których wprowadzono ochronę na mocy dyrektywy (jakie problemy należało rozważyć?).

26. Rozpoczynając od pkt (iii), przesłanki leżące u podstaw ochrony ustanowionej na mocy dyrektywy 93/13 zakładają, że w odniesieniu do „sprzedawcy lub dostawcy" konsument „znajduje się w słabszym położeniu […], gdyż *należy go uznać* jako [za] gorzej poinformowanego, słabszego gospodarczo i mniej doświadczonego pod względem prawnym od jego kontrahenta" [10]. Odzwierciedla to ideę, na której opiera się cały system dyrektywy: ma ona na celu wprowadzenie systemu ochrony, który zakłada, że

5 Wyrok z dnia 3 września 2015 r., Costea, C-110/14, EU:C:2015:538, pkt 20.

6 Zobacz analogicznie wyrok z dnia 4 października 2018 r., Kamenova, C-105/17, EU:C:2018:808, pkt 37. Zobacz także wyrok z dnia 3 września 2015 r., Costea, C-110/14, EU:C:2015:538, pkt 22, 23.

7 Zobacz, w odniesieniu do pojęcia „konsumenta", wyrok z dnia 3 września 2015 r., Costea, C-110/14, EU:C:2015:538, pkt 21. Zobacz także postanowienia: z dnia 19 listopada 2015 r., Tarcău, C-74/15, EU:C:2015:772, pkt 27; z dnia 14 września 2016 r., Dumitraș, C-534/15, EU:C:2016:700, pkt 36; z dnia 27 kwietnia 2017 r., Bachman, C-535/16, niepublikowane, EU:C:2017:321, pkt 36.

8 Gdyby tak było, wówczas prawo ochrony konsumentów można by przekształcić w tarczę służącą ochronie niekompetentnych działów prawnych dużych przedsiębiorstw, a także w miecz odcinający ochronę prawną od konsumentów, którzy okazują się bardziej świadomi i inteligentni niż inni.

9 Takie wnioski można wysnuć z wyroku z dnia 30 maja 2013 r., Asbeek Brusse i de Man Garabito, C-488/11, EU:C:2013:341, pkt 32.

10 Wyrok z dnia 4 października 2018 r., Kamenova, C-105/17, EU:C:2018:808, pkt 34. Wyróżnienie moje.

„konsument znajduje się w słabszej pozycji niż sprzedawca lub dostawca, zarówno pod względem możliwości negocjacyjnych, jak i ze względu na stopień poinformowania”[11]. Ogólnie rzecz ujmując, „w związku z tym godzi się on na warunki umowne sporządzone uprzednio przez sprzedawca lub dostawca, nie mając wpływu na ich treść”[12].

27. Z uwag przedstawionych w niniejszej sprawie, które odnoszą się do nierówności między stronami i do słabszego położenia skarżących pod względem stopnia poinformowania i siły przetargowej, można wysnuć wniosek, że wyniki uzyskane wskutek zastosowania wyżej wymienionych kryteriów są zgodne z ochronnym celem dyrektywy 93/13. Podobnie względy dotyczące istnienia wyspecjalizowanego działu i regularności zawierania umów potwierdzają silniejsze położenie przewidziane w dyrektywie w odniesieniu do osób spełniających funkcjonalne i obiektywne kryterium definicji z art. 2 lit. c) dyrektywy.

28. Tego rodzaju szersze uzasadnienie nie jest jednak kryterium, które musiałoby być spełnione w każdym indywidualnym przypadku. Względy te nie są więc same w sobie decydujące dla oceny, czy spółka EDF działała jako „sprzedawca lub dostawca”, a więc w celach dotyczących handlu, przedsiębiorstwa lub zawodu czy też niezwiązanych z handlem, przedsiębiorstwem lub zawodem.

29. Określenie możliwości zastosowania dyrektywy 93/13 nie zależy bowiem od względnego wyważenia położenia stron pod względem wiedzy, specjalizacji czy siły gospodarczej. Prawodawca Unii włączył już tę próbę wyważenia do prawodawstwa. Dokonał tego poprzez *uogólnienie*: ci, którzy działają w celach niezwiązanych z handlem, przedsiębiorstwem lub zawodem, zazwyczaj posiadają niższy poziom wiedzy, a przede wszystkim ich siła przetargowa jest słabsza w przypadku, gdy warunki umowne są sporządzane z wyprzedzeniem przez sprzedawcę lub dostawcę, ponieważ nie mają oni wpływu na ich treść. Szeroka definicja zarówno pojęcia „sprzedawcy lub dostawcy”, jak i pojęcia „konsumenta”, oparta na funkcjonalnych i obiektywnych kryteriach, jest rzeczywiście związana ze wspomnianym celem ochronnym. Nie jest to jednak warunek zdefiniowania, kto jest z jednej strony sprzedawcą lub dostawcą, a z drugiej strony konsumentem.

30. Przechodząc do rozważań w przedmiocie pkt (ii): ustalenie, czy istnieje znacząca, wynikająca z umowy nierównowaga w prawach i obowiązkach stron na niekorzyść konsumenta, jak również, w tym względzie, czy występuje którykolwiek z warunków wymienionych w załączniku do dyrektywy 93/13, są kwestiami związanymi z merytoryczną oceną uczciwego charakteru umowy. Ponadto nie odnoszą się one, a z pewnością nie bezpośrednio, do statusu stron zawierających umowę.

31. Wobec tego jedyne kryterium decydujące o tym, czy mamy do czynienia z umową konsumencką czy też nie – co stanowi kwestię wskazaną w pkt (i) powyżej – polega po prostu na kumulatywnym występowaniu dwóch warunków[13]. Warunki te są następujące: a) czy istnieje umowa i b) czy została ona zawarta przez jedną stronę w celach *niezwiązanych z* jej przedsiębiorstwem, handlem lub zawodem (konsumenta) a drugą stroną, która działa *w celach dotyczących* jej handlu, przedsiębiorstwa lub zawodu (sprzedawcą lub dostawcą).

11 Wyrok z dnia 30 maja 2013 r., Asbeek Brusse i de Man Garabito, C-488/11, EU:C:2013:341, pkt 31.

12 Wyrok z dnia 30 maja 2013 r., Asbeek Brusse i de Man Garabito, C-488/11, EU:C:2013:341, pkt 31.

13 Patrząc z perspektywy (oceny) poszczególnych warunków umownych, można stwierdzić, że „dyrektywa 93/13 ma zastosowanie, jak wynika z jej art. 1 ust. 1 i art. 3 ust. 1, do warunków w »umowach zawieranych pomiędzy sprzedawcą lub dostawcą a konsumentem, które nie były indywidualnie negocjowane«” (jak stwierdził Trybunał np. w wyroku z dnia 15 stycznia 2015 r. Šiba, C-537/13, EU:C:2015:14, pkt 19, lub w wyroku z dnia 17 maja 2018 r., Karel de Grote – Hogeschool Katholieke Hogeschool Antwerpen, C-147/16, EU:C:2018:320, pkt 45). Przedmiotem dyskusji mogłaby jednak być także kwestia, w jakim stopniu warunek, zgodnie z którym postanowienie umowne nie jest przedmiotem indywidualnych negocjacji, jest trzecim warunkiem stosowania *całej* dyrektywy i wszystkich jej przepisów, a w jakim jest to raczej warunek *szczególny* stosowania i (merytorycznej) oceny na mocy art. 3 tej dyrektywy.

32. Ocena, czy ktoś działa w celach dotyczących handlu, przedsiębiorstwa lub zawodu czy niezwiązanych z handlem, przedsiębiorstwem lub zawodem, wymaga weryfikacji wszystkich istotnych faktów i okoliczności [14]. W związku z tym Trybunał wymienił ostatnio w wyroku Kamenova szereg orientacyjnych kryteriów, które mogą okazać się istotne dla ustalenia, czy osobę *fizyczną* sprzedającą towary w Internecie można uznać za „sprzedawcę lub dostawcę" w kontekście dyrektyw 2005/29/WE i 2011/83/UE [15]. Trybunał wymienił aż dziewięć kryteriów. Czynniki takie jak organizacja, cel zarobkowy, dysponowanie wiedzą fachową lub regularny charakter działalności można zaliczyć do niektórych (ale nie wyłącznych ani wyczerpujących) kryteriów służących ustaleniu, czy dana osoba mieści się w pojęciu „przedsiębiorcy" zdefiniowanym we wspomnianych dyrektywach w sposób podobny do pojęcia „sprzedawcy lub dostawcy" w dyrektywie 93/13 [16].

33. Trzeba być może podkreślić, tak jak uczynił to Trybunał w punkcie poprzedzającym ten wykaz, że owe elementy mogą być użyteczne przy ocenie statusu „sprzedawcy lub dostawcy" w odniesieniu do osoby fizycznej działającej w (jeszcze stosunkowo nowym) świecie rynku internetowego. Wykazu tego nie należy jednak postrzegać jako pewnego rodzaju listy kontrolnej, która rzeczywiście wymagałaby weryfikacji.

34. Niniejsza sprawa ma jednak nieco inny charakter, gdyż dotyczy osoby *prawnej*, która, jak wyjaśnię w części B niniejszej opinii, skutecznie działa w celach dotyczących jej przedsiębiorstwa. W takiej sytuacji elementy wymienione powyżej mogłyby ewentualnie mieć wartość potwierdzającą, ale z pewnością nie są decydujące. Brak wiedzy fachowej, specjalizacji czy organizacji niekoniecznie wyklucza status „sprzedawcy lub dostawcy" [17]. To samo dotyczy powtarzalności lub regularności działalności, którą przewiduje umowa. Podobnie wielkość (ewentualnego) zysku uzyskiwanego w wyniku umowy może mieć również ograniczone znaczenie; istnieją transakcje, które z jednej strony mogą nie zmierzać do osiągnięcia natychmiastowego zysku, ale z drugiej strony nie oznacza to, że w dłuższej perspektywie nie mają one celu biznesowego.

35. To właśnie te względy, oceniane w szczególnym kontekście niniejszej sprawy, będą teraz przedmiotem moich rozważań.

B. Odnośnie do statusu spółki EDF jako „sprzedawcy lub dostawcy"

36. Wszystkie strony, które przedstawiły swoje uwagi, z wyjątkiem spółki EDF, są zgodne co do tego, że spółka EDF działała, w ramach rozpatrywanej umowy, jako „sprzedawca lub dostawca" w rozumieniu dyrektywy 93/13.

37. Spółka EDF utrzymuje, że nie posiada statusu „sprzedawcy lub dostawcy" w odniesieniu do spornej umowy pożyczki. Spółka EDF nie zawarła tej konkretnej umowy w ramach wykonywania działalności zawodowej. Udzielanie pożyczek nie wchodzi w zakres jej kompetencji zawodowych. Spółka EDF nie jest bankiem. Udziela jedynie pożyczek na rzecz swoich pracowników w ramach swojej polityki społecznej.

14 Zobacz analogicznie wyrok z dnia 4 października 2018 r., Kamenova, C-105/17, EU:C:2018:808, pkt 37.

15 Artykuł 2 lit. b) dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 11 maja 2005 r. dotyczącej nieuczciwych praktyk handlowych stosowanych przez przedsiębiorstwa wobec konsumentów na rynku wewnętrznym oraz zmieniającej dyrektywę Rady 84/450/EWG, dyrektywy 97/7/WE, 98/27/WE i 2002/65/WE Parlamentu Europejskiego i Rady oraz rozporządzenie (WE) nr 2006/2004 Parlamentu Europejskiego i Rady („dyrektywy o nieuczciwych praktykach handlowych") (Dz.U. 2005, L 149, s. 22); art. 2 ust. 2 dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 25 października 2011 r. w sprawie praw konsumentów, zmieniającej dyrektywę Rady 93/13/EWG i dyrektywę 1999/44/WE Parlamentu Europejskiego i Rady oraz uchylającej dyrektywę Rady 85/577/EWG i dyrektywę 97/7/WE Parlamentu Europejskiego i Rady (Dz.U. 2011, L 304, s. 64).

16 Zobacz wyrok z dnia 4 października 2018 r., Kamenova, C-105/17, EU:C:2018:808, pkt 38, 39. Zobacz także opinia rzecznika generalnego M. Szpunara w sprawie Kamenova, C-105/17, EU:C:2018:378, pkt 50–52.

17 Zobacz pkt 23 powyżej i przypis 8.

38. Argument ten opiera się na trzech elementach: (1) umowa pożyczki nie wchodzi w zakres kompetencji zawodowych spółki EDF; (2) umowa jest związana z umową o pracę; oraz (3) umowa jest częścią polityki społecznej spółki EDF dotyczącej pracowników. W tej części omówię kolejno te trzy elementy.

1. Obszar kompetencji zawodowych „sprzedawcy lub dostawcy"

39. Zdaniem spółki EDF osobę można uznać za „sprzedawcę lub dostawcę" tylko w ramach określonej dziedziny działalności, która odpowiada obszarowi jej kompetencji zawodowych. Działalność spółki EDF polega na produkcji i dostawie energii. Nie można zatem uznać jej za przedsiębiorcę działającego w dziedzinie usług kredytowych. Podobnie spółka EDF zasugerowała, że fakt, iż spółka ta posiada stołówkę dla swoich pracowników, nie czyni jej „sprzedawcą lub dostawcą" w branży restauracyjnej.

40. Takie podejście do wykładni pojęcia „sprzedawcy lub dostawcy" wydaje się dość restrykcyjne. W rzeczywistości oznaczałoby to zastąpienie obecnego brzmienia art. 2 lit. c) dyrektywy 93/13, a mianowicie „działanie *w celach* dotyczących handlu, przedsiębiorstwa lub zawodu", czymś w rodzaju „działanie wyłącznie w ramach swoich kompetencji zawodowych". Brzmienie, kontekst i cel dyrektywy, jak również istniejące orzecznictwo Trybunału nie wydają się potwierdzać takiej interpretacji.

41. Wychodząc od orzecznictwa, można przypomnieć, że Trybunał orzekł już, iż działalność prowadzona tytułem uzupełniającym i akcesoryjnym względem działalności głównej, która ułatwia główną lub podstawową działalność lub jej sprzyja, może być również objęta zakresem działania w celach dotyczących handlu, przedsiębiorstwa lub zawodu. Wyrok Karel de Grote – Hogeschool Katholieke Hogeschool Antwerpen potwierdził, że działalność uzupełniająca lub akcesoryjna prowadzona w związku z główną działalnością może być również włączona do zakresu pojęcia działania „w celach dotyczących handlu, przedsiębiorstwa lub zawodu", które określają status „sprzedawcy lub dostawcy". W wyroku tym Trybunał orzekł, że instytucja kształcenia działa jako „sprzedawca lub dostawca" w rozumieniu dyrektywy 93/13, gdy świadczy usługi kredytowe na rzecz studentów, nawet jeśli usługi te w oczywisty sposób nie stanowią jej głównej działalności (edukacyjnej) [18].

42. Wobec tego, podobnie jak w niniejszej sprawie, pomimo faktu, że instytucja kształcenia nie była bankiem ani podmiotem finansowym, jej działalność związana ze świadczeniem usług służących ułatwieniu płatności była objęta ochroną na mocy dyrektywy. Można sugerować, że w wyroku Karel de Grote – Hogeschool Katholieke Hogeschool Antwerpen rozpatrywane ułatwienia w zakresie płatności miały na celu bezpośrednie finansowanie głównej działalności instytucji kształcenia (zostały one przyznane na pokrycie kosztów podróży w ramach studiów). W ten sposób można by wysunąć argument bliskości: o ile w wyroku Karel de Grote – Hogeschool Katholieke Hogeschool Antwerpen instytucja kształcenia w efekcie pożyczała pieniądze studentce, tak aby mogła ona zwrócić je bezpośrednio tej instytucji, o tyle w niniejszej sprawie spółka EDF nie jest w rzeczywistości spółką pośrednio „samofinansującą" główny przedmiot swojej działalności. Pożycza natomiast pieniądze, aby pracownik (i jego małżonka) mogli nabyć mieszkanie od osoby trzeciej.

43. Nie sądzę jednak, aby argument ten sprawił, że taka pożyczka hipoteczna stałaby się działaniem „zbyt okazjonalnym" lub „zbyt odległym", aby usunąć ją poza zakres stosowania dyrektywy. W porównaniu z sytuacją z wyroku Karel de Grote – Hogeschool Katholieke Hogeschool Antwerpen sporna umowa kredytowa nadal ma charakter dodatkowy w stosunku do głównej działalności spółki EDF, ale w inny sposób. Sporna umowa pożyczki stanowi niezaprzeczalnie część polityki społecznej spółki jako pracodawcy, co zostało potwierdzone przez EDF. Jednakże, niezależnie od bezsprzecznie szlachetnego i godnego pochwały charakteru takiej polityki, być może można również bezpiecznie założyć, że dla każdego racjonalnie działającego przedsiębiorstwa wprowadzającego taką politykę nie

18 Wyrok z dnia 17 maja 2018 r., C-147/16, EU:C:2018:320, pkt 57, 58.

jest to wyłącznie kwestia dobroczynności. Polityka ta, wraz z innymi ewentualnymi świadczeniami pracowniczymi, ma na celu przyciągnięcie i utrzymanie wykwalifikowanych i kompetentnych pracowników. W tym sensie takie umowy pożyczki mają w istocie charakter akcesoryjny i sprzyjają pomyślnemu prowadzeniu działalności gospodarczej.

44. Ponadto, wykraczając poza tę logikę – obecną już w orzecznictwie – można by dodać, że art. 2 lit. c) dyrektywy 93/13 wskazuje, iż prawodawca Unii zamierzał nadać pojęciu „sprzedawcy lub dostawcy" szeroką definicję [19].

45. Po pierwsze, przepis ten sam w sobie definiuje „sprzedawcę lub dostawcę" jako „*każdą* osobę fizyczną lub prawną, która w umowach objętych niniejszą dyrektywą działa w celach dotyczących handlu, przedsiębiorstwa lub zawodu, bez względu na to, czy należy do sektora publicznego czy prywatnego" [20]. Stosując wykładnię literalną, trudno jest stwierdzić, że spółka EDF nie działała, w kontekście tej konkretnej umowy, w celach *dotyczących* jej handlu, przedsiębiorstwa lub zawodu w znaczeniu, o którym mowa powyżej. Terminologia stosowana w innych wersjach językowych (czasami posługująca się wyrażeniem „w ramach", a nie „dotyczących") jest równie szeroka znaczeniowo [21]. Ponadto nic w tym tekście nie wskazuje na to, że pojęcia „handlu, przedsiębiorstwa lub zawodu" obejmują jedynie te działania, które są prowadzone w sferze, w której osoba lub podmiot posiadają określone kompetencje zawodowe.

46. Po drugie, nieprzypadkowo brzmienie art. 2 lit. c) zawiera szeroką definicję pojęcia „sprzedawcy lub dostawcy" [22]. Szeroka definicja, którą w sposób zamierzony przewidział prawodawca Unii, jest powiązana z nadrzędnym celem dyrektywy 93/13, jakim jest ochrona konsumentów jako stron w słabszym położeniu. Konieczność objęcia danej umowy zakresem „sfery kompetencji zawodowych" dodałaby niepisany wymóg do art. 2 lit. c) i ograniczyłaby zakres ochrony przewidziany w dyrektywie.

47. Po trzecie, nawet gdyby taki wymóg (zgodnie z którym umowa musi wchodzić w zakres kompetencji zawodowych podmiotu gospodarczego, aby podmiot ów można było uznać za „sprzedawcę lub dostawcę") miał być zapisany przez prawodawcę w brzmieniu art. 2 lit. c) dyrektywy, quid non, skutek byłby raczej wątpliwy pod względem przewidywalności dla konsumenta.

48. Z jednej strony (raczej intuicyjne) podejście, które wydaje się popierać spółka EDF, oznaczałoby, że „kompetencje zawodowe" byłyby powiązane z podstawową lub naturalną sferą działalności prowadzonej przez przedsiębiorcę. Takie podejście powodowałoby jednak, że zakres dyrektywy 93/13 zależałby od samookreślenia (lub nawet samopostrzegania) w odniesieniu do celu korporacyjnego lub zawodowego jednej ze stron umowy. W rezultacie istnieje ryzyko, że ochrona dyrektywy stałaby się pochodną tego, co mówią sprzedawcy lub dostawcy, a nie tego, co faktycznie robią [23].

19 Wyrok z dnia 17 maja 2018 r., Karel de Grote – Hogeschool Katholieke Hogeschool Antwerpen, C-147/16, EU:C:2018:320, pkt 48.

20 Wyróżnienie moje.

21 W wersji francuskiej „dans le cadre de son activité professionnelle"; w wersji niemieckiej „im Rahmen ihrer gewerblichen oder beruflichen Tätigkeit"; w wersji włoskiej „nel quadro della sua attività professionale"; w wersji portugalskiej „no âmbito da sua actividade profissional"; w wersji hiszpańskiej „dentro del marco de su actividad profesional"; w wersji niderlandzkiej „in het kader van zijn […] beroepsactiviteit'; w wersji czeskiej „jedná pro účely související s její obchodní nebo výrobní činnosti".

22 Zobacz w tym względzie wyrok z dnia 17 maja 2018 r., Karel de Grote – Hogeschool Katholieke Hogeschool Antwerpen, C-147/16, EU:C:2018:320, pkt 48–50.

23 Można by dodać, że kwestia osób prawnych działających poza zwykłym obszarem swojej działalności nie jest nowa w dziedzinie prawa konsumenckiego. Kilka państw członkowskich przyjęło bowiem normę bardziej ochronną, rozszerzającą definicję konsumenta na osoby prawne działające poza swoim zwykłym obszarem działalności (zob. M. Ebers, The notion of „consumer", w: ed. H. Schulte-Nölke, C. Twigg-Flesner, M. Ebers, *EC Consumer Law Compendium: The Consumer Acquis and its transposition in the Member State*, Sellier European Law Publishers, 2008, s. 454–464). Definicja konsumenta w dyrektywie 93/13 obejmuje swoim zakresem wyłącznie osoby fizyczne (wyrok z dnia 22 listopada 2001 r., Cape i Idealservice MN RE, C-541/99 i C-542/99, EU:C:2001:625, pkt 17). Państwa członkowskie mogą jednak przyjąć bardziej ochronne normy i rozszerzyć zakres ochrony w dziedzinach nieobjętych dyrektywą, takich jak ochrona przedsiębiorców (zob. analogicznie wyrok z dnia 14 marca 1991 r., Di Pinto, C-361/89, EU:C:1991:118, pkt 21–23). Jednakże fakt, że minimalna harmonizacja, zgodnie z art. 8 dyrektywy, mogłaby umożliwić bardziej rozbudowaną definicję konsumenta w państwach członkowskich, nie oznacza, że mogłoby to mieć wpływ na zawężenie definicji „sprzedawcy lub dostawcy". Byłoby to sprzeczne z celem dyrektywy, ponieważ oznaczałoby obniżenie poziomu ochrony zapewnianej przez minimalną normę przewidzianą w dyrektywie.

49. Z drugiej strony bardziej obiektywne podejście do wytyczenia sfery kompetencji zawodowych, polegające na przykład na zarejestrowanej działalności gospodarczej przedsiębiorstwa, również nie jest zgodne z celami dyrektywy 93/13. Jeżeli zakres dyrektywy miałby być powiązany z zakresem zezwolenia lub rejestru działalności gospodarczej na mocy prawa krajowego, w praktyce zobowiązywałoby to konsumentów każdorazowo, gdy zamierzają oni dokonać zakupu towaru, do sprawdzania, czy druga strona rzeczywiście podpisuje umowę w zakresie swojej działalności wynikającym z prawa krajowego [24]. Oznaczałoby to odmienne podejście w odniesieniu do zawodów regulowanych i nieregulowanych. Mogłoby to również potencjalnie prowadzić do dość rozbieżnych wyników w poszczególnych państwach członkowskich, ponieważ wydaje się, że na szczeblu krajowym istnieją znaczne różnice w odniesieniu do obowiązku wyraźnego określenia, jak również stopnia precyzji, z jaką należy określić dokładny charakter działalności gospodarczej zarejestrowanego przedsiębiorstwa. Ponadto, a może przede wszystkim, nie widzę dobrego powodu, dla którego fakt, że podmiot gospodarczy zawarł (niezależnie od tego, czy zgodnie czy też niezgodnie z prawem) umowy wykraczające poza zakres jego zarejestrowanej działalności, powinien pozbawić konsumentów ochrony na mocy dyrektywy.

50. Podsumowując, fakt, że umowa została zawarta w dziedzinie, która nie wchodzi w zakres kompetencji zawodowych osoby prawnej, nie wyklucza statusu „sprzedawcy lub dostawcy" tej osoby, jeżeli przy zawieraniu takiej umowy osoba ta działała w celach *dotyczących* handlu, przedsiębiorstwa lub zawodu.

51. Jestem gotowy uznać, że w przypadku osób prawnych takie podejście jest rzeczywiście szerokie, z pewnością jeśli obejmuje ono również kwestie o charakterze akcesoryjnym lub ubocznym, przygotowawczym lub wzmacniającym główną działalność gospodarczą. Niemniej jednak nie uważam takiego wyniku za problematyczny – zasadniczo z dwóch powodów. Po pierwsze, w praktyce, zgodnie z logiką i celem ochrony na mocy dyrektywy 93/13, osoba prawna, a w szczególności przedsiębiorstwo, zwyczajnie różni się od osoby fizycznej. Większość działalności prowadzonej przez tę pierwszą w ten czy inny sposób wiąże się z jej działalnością gospodarczą. Po drugie, można ponownie przypomnieć, że niniejsza sprawa dotyczy jedynie statusu poszczególnych stron umowy konsumenckiej, a zatem możliwości zastosowania dyrektywy. Jednakże nawet jeżeli umowa ta lub poszczególne jej postanowienia wchodzą w zakres stosowania tej dyrektywy, to oczywiście mogą one, po dokonaniu oceny co do ich istoty, zostać uznane za uczciwe.

2. Umowy o pracę

52. Pomijając kwestię, że udzielanie pożyczek nie jest głównym przedmiotem działalności spółki EDF czy że jest to działalność wykraczająca poza zakres jej kompetencji zawodowych, faktem jest, że umowa pożyczki została zawarta z *pracownikiem* spółki EDF. Czy osobę fizyczną lub prawną można nadal uznawać za „sprzedawcę lub dostawcę" w rozumieniu dyrektywy 93/13, jeżeli świadczy ona usługi lub dostarcza towary na rzecz swoich pracowników?

24 Podobnie do mojej argumentacji w opinii w sprawie Nemec, C-256/15, EU:C:2016:619, pkt 90.

53. To właśnie w tym kontekście uczestnicy rozprawy debatowali nad znaczeniem motywu dziesiątego dyrektywy[25]. Zgodnie z jego brzmieniem, po pierwsze, jednolite normy prawne dotyczące nieuczciwych warunków przyjęte w celu zapewnienia bardziej skutecznej ochrony konsumenta powinny odnosić się do „*wszelkich* umów zawieranych pomiędzy sprzedawcami lub dostawcami a konsumentami”[26]. W dalszej części w motywie tym wskazano: „przy czym niniejsza dyrektywa nie będzie dotyczyła między innymi umów o pracę […]”. Motyw ten pozwala zatem odnieść wrażenie, że istnieje wyjątek (przedmiotowy) od zakresu stosowania dyrektywy[27].

54. Nie uważam jednak, aby tak było.

55. Po pierwsze, co do zasady, motyw aktu prawa Unii nie ma mocy wiążącej. Nie może zatem ustanowić wyjątku od rzeczywistych (ważnych i wiążących) przepisów spornego aktu[28]. Motyw dziesiąty, podobnie jak każdy inny motyw, może pomóc w wykładni „odpowiadającego” ważnego przepisu dyrektywy, ale nie może być sam w sobie wykorzystany do ustanowienia wyjątku lub ograniczenia zakresu dyrektywy.

56. Po drugie, co się tyczy rzeczywistego znaczenia tego motywu, przychylam się do stanowiska Komisji: celem motywu dziesiątego nie jest wyłączenie z zakresu dyrektywy 93/13 umów, które w przeciwnym razie byłyby nim objęte. Nie wprowadza on „przedmiotowego” wykazu wyłączeń z zakresu stosowania dyrektywy. Ilustruje jedynie rodzaj umów, które siłą rzeczy nie są objęte zakresem stosunków konsumenckich, ponieważ strony tych umów nie działają jako „konsumenci” czy „sprzedawcy lub dostawcy” w rozumieniu dyrektywy. W ten sposób motyw dziesiąty rzeczywiście zawiera przykłady ilustrujące rodzaje czynności prawnych, które nie spełniają wymogów art. 1 ust. 1 w związku z art. 2 lit. b) i c) dyrektywy[29].

57. Dotyczy to również umów o pracę, na mocy których osoba, pracownik, świadczy swoje usługi pod kierownictwem innego podmiotu, pracodawcy, przez pewien okres czasu i w zamian za wynagrodzenie. Taka umowa o pracę (lub nawet seria umów o pracę) ustanawia lub zmienia prawa i obowiązki związane ze stosunkiem zleceniodawca–zleceniobiorca.

58. Ponieważ wszystkie strony, które przedstawiły uwagi w niniejszej sprawie, są zgodne w tym względzie, umowa pożyczki w niniejszej sprawie nie stanowi tego rodzaju umowy o pracę[30]. Umowa pożyczki ani nie reguluje stosunku pracy, ani nie dotyczy warunków zatrudnienia. Nie stanowi również części elementów, które zwykle odnoszą się do stosunku pracy lub muszą być z konieczności z nim związane.

59. Przyznając, że sporna umowa nie jest umową o pracę, spółka EDF nalegała jednak by dyrektywy 93/13 nie miała zastosowania w niniejszej sprawie, ponieważ sporna umowa pożyczki jest umową zawartą *w związku z* umową o pracę przewidującą korzystne warunki dla pracowników.

25 Przytoczonego w całości w pkt 4 powyżej.

26 Wyróżnienie moje.

27 Taki mógł być tok rozumowania Trybunału, gdy odniósł się on do przykładów wymienionych w motywie dziesiątym jako „wyjątków” w postanowieniu z dnia 14 września 2016 r., Dumitraș, C-534/15, EU:C:2016:700, pkt 27: „Przedmiot umowy jest więc, z zastrzeżeniem wyjątków wyliczonych w motywie dziesiątym dyrektywy 93/13, bez znaczenia dla określenia zakresu stosowania tej dyrektywy”. Jednak przedmiotem owej sprawy nie była interpretacja któregokolwiek z przykładów zawartych w motywie dziesiątym.

28 Zobacz w tym względzie wyrok z dnia 19 listopada 1998 r., Nilsson i in., C-162/97, EU:C:1998:554, pkt 54.

29 W ten sposób logicznie wyjaśnia się również sformułowanie wprowadzające przed wykazem: „przy czym […] między innymi”. W przeciwnym razie otwarty wykaz (przedmiotowych) wyjątków, które miałyby jedynie charakter ilustracyjny i mogłyby być dowolnie rozszerzane (jednak bez istnienia jakiegokolwiek kryterium ustalania innych wyjątków), byłby w istocie raczej zaskakującą techniką legislacyjną.

30 Albo, zgodnie z angielską wersją językową, „a contract relating to employment”. Jednakże z powodów przedstawionych w niniejszej sekcji opinii argument językowy, zgodnie z którym pojęcie „a contract relating to employment” powinno oznaczać każdą umowę zawartą *ze względu na* stosunek pracy, nie może zostać utrzymany. Można by również dodać, że wersje językowe inne niż angielska zawierają znacznie węższe znaczeniowo pojęcie niż „a contract relating to employment”: Arbeitsverträge, contrats de travail, contratti di lavoro, contratos de trabajo, arbeidsovereenkomsten, contratos de trabalho, pracovní smlouvy, umów o pracę itp.

60. Moim zdaniem fakt, że dostęp do rozpatrywanej umowy kredytowej jest zastrzeżony dla pracowników, nie zmienia faktu, że zawierając tę umowę, spółka EDF działa jako „sprzedawca lub dostawca" w rozumieniu dyrektywy. Raz jeszcze – kryterium rozstrzygającym jest status każdej z umawiających się stron w momencie zawierania umowy, a nie powód lub uzasadnianie jej zawarcia. Podobnie okoliczność, że niektóre rodzaje umów konsumenckich są zastrzeżone dla pewnych grup konsumentów, nie pozbawia tych grup statusu konsumenta.

61. Przyjęcie argumentu wysuwanego przez spółkę EDF oznaczałoby, że każda umowa zawarta między pracodawcą a pracownikiem obejmująca świadczenie lub przywilej byłaby wyłączona z zakresu dyrektywy 93/13. Czy dyrektywa nie obejmowałaby zatem pracownika fabryki samochodów przy zakupie pojazdu u jego pracodawcy, w oparciu jedynie o fakt, że otrzymuje on rabat od ceny zakupu, tak jak wszyscy inni pracownicy tej fabryki? Nawet spółka EDF przyznała podczas rozprawy, że taki scenariusz nie jest możliwy. Różnica w stosunku do niniejszej sprawy polegałaby według spółki EDF na tym, że w tym przypadku umowa wchodzi w zakres „kompetencji zawodowych" producenta samochodów. Jeżeli jednak pojęcie „sprzedawcy lub dostawcy" nie zależy od tego, czy dana umowa wchodzi w zakres kompetencji zawodowych osoby, jak sugerowano w poprzedniej części niniejszej opinii, to nie widzę powodu, dla którego miałoby to mieć znaczenie w przypadku, gdy stronami umowy są pracownik i pracodawca.

62. Można by dodać, że w moim przekonaniu (potencjalnie zróżnicowane) traktowanie pod względem podatkowym „korzyści", jaką otrzymuje pracownik, nie wpływa na charakter stosunku umownego do celów dyrektywy. Fakt, że w niektórych systemach krajowych korzyść finansowa wynikająca z korzystnych warunków oferowanych przez niektóre systemy pracownicze może zostać uznana za dochód do celów podatkowych (stanowiący część pakietu pracowniczego do celów podatkowych), nie przekształca umowy pożyczki hipotecznej w umowę o pracę, którą należy uznać za wykraczającą poza zakres dyrektywy.

63. Wreszcie, gdyby sam fakt, że usługodawca jest pracodawcą konsumenta, miał wykluczyć daną umowę z zakresu dyrektywy, pracownicy będący konsumentami znaleźliby się w raczej ryzykownym położeniu. Dzięki korzystnym warunkom byliby oni zachęcani do korzystania z usług objętych umową lub do kupowania towarów dostarczanych przez ich pracodawców w obszarach, w których w normalnych warunkach zwróciliby się do innych usługodawców na rynku. Jednak „ukrytym kosztem" byłaby w rzeczywistości rezygnacja z jakiejkolwiek ochrony konsumenta. Zakres ochrony konsumentów zależałby wówczas od tego, czy pracodawca oferuje te usługi we własnym zakresie czy też za pośrednictwem innych usługodawców.

64. W rezultacie fakt, że umowa, która *nie jest umową o pracę*, została zawarta między pracodawcą a pracownikiem, nie ma wpływu na zakwalifikowanie umawiających się stron jako „konsumentów" lub „sprzedawców lub dostawców".

3. Umowy zawarte w ramach polityki społecznej pracodawcy

65. Wreszcie, spółka EDF podniosła również, że sporna umowa pożyczki jest częścią polityki społecznej przedsiębiorstwa. Udzielając takich pożyczek, spółka EDF nie dąży do osiągnięcia zysku dla siebie, lecz jedynie do zapewnienia swoim pracownikom korzystnych warunków ułatwiających dostęp do nabycia nieruchomości będących ich miejscem zamieszkania.

66. Ten element jest moim zdaniem również nieistotny dla celów zaklasyfikowania strony umowy jako „sprzedawcy lub dostawcy" w rozumieniu dyrektywy.

67. Jak słusznie twierdzą skarżący, publiczny lub prywatny charakter działalności, fakt, że działalność ta służy realizacji celu leżącego w interesie publicznym czy że działalność ma charakter zarobkowy lub rodzący obciążenia, nie są rozstrzygające.

68. Po pierwsze, Trybunał przede wszystkim stwierdził już, że art. 2 lit. c) dyrektywy 93/13 obejmuje zadania wykonywane w formie nienastawionej na osiąganie zysku: w wyroku Karel de Grote – Hogeschool Katholieke Hogeschool Antwerpen nieoprocentowane ułatwienia dokonania płatności zostały uznane przez Trybunał za objęte zakresem dyrektywy[31].

69. Po drugie, w ujęciu ogólnym „publiczny lub prywatny charakter działalności przedsiębiorcy, podobnie jak szczególne zadania, które przedsiębiorca ten realizuje", nie mogą bowiem rozstrzygać o samej możliwości zastosowania wspomnianej dyrektywy[32]. Trybunał orzekł w tym względzie, że pojęcie „przedsiębiorcy" w dyrektywie 2005/29, zdefiniowane podobnie do pojęcia „sprzedawcy lub dostawcy" w dyrektywie 93/13, zawiera w sobie podmiot prawa publicznego odpowiedzialny za wykonywanie zadań w interesie ogólnym, takich jak zarządzanie ustawowym systemem ubezpieczeń zdrowotnych[33], gdzie także mało prawdopodobne jest, aby działalność ta była prowadzona w celach osiągania zysku.

70. Po trzecie, należy w każdym razie przypomnieć, że sporna umowa pożyczki nie była wolna od oprocentowania. Wyraźnie określono wysokość odsetek płatnych na rzecz spółki EDF w ramach umowy, nawet jeśli stopa procentowa dla pracowników mogła być korzystniejsza niż stopa dostępna na rynku w tamtym czasie.

71. Podsumowując, fakt, że sporna umowa pożyczki jest częścią polityki społecznej przedsiębiorstwa na korzyść jego pracowników w ramach programu mającego na celu pomoc w zaspokojeniu potrzeb mieszkaniowych, nie ma w niniejszej sprawie znaczenia.

72. W związku z tym można jedynie podkreślić, że jak już wspomniano w pkt 19 niniejszej opinii, sprawa rozpatrywana przez Trybunał nie dotyczy oceny (nie)sprawiedliwego charakteru spornego warunku umownego. Ocena ta ma zostać przeprowadzona przez sąd krajowy. Powinna ona uwzględniać charakter usług będących przedmiotem umowy i odnosić się do wszystkich istniejących w momencie zawierania umowy okoliczności prowadzących do jej zawarcia[34]. W związku z tym, chociaż względy społeczne lub zysk (który być może nie został osiągnięty) są mało istotne dla oceny statusu stron umowy, można sobie wyobrazić, że mogą one mieć znaczenie dla oceny ogólnej równowagi praw i obowiązków stron wynikających z tej umowy.

4. Wnioski wstępne

73. Spółka EDF jest osobą prawną utworzoną w celu wytwarzania i dostarczania energii elektrycznej. W ramach tej głównej działalności czy działalności gospodarczej prowadzi ona politykę kadrową, w ramach której stara się przyciągnąć i zatrzymać swoich pracowników, oferując im pewne korzyści i świadczenia pracownicze. Jednym z nich jest system pomocy w zaspokajaniu potrzeb mieszkaniowych, w ramach którego spółka EDF nawiązuje stosunki umowne z pracownikami w celu przyznania im pożyczki na nabycie nieruchomości. Z powodów wymienionych w poprzednich sekcjach niniejszej części, zawierając umowy pożyczki ze swoimi pracownikami, spółka EDF działa w celach związanych ze swoją działalnością i w związku z tym winna zostać uznawana za „sprzedawcę lub dostawcę" w rozumieniu art. 2 lit. c) dyrektywy 93/13.

31 Zobacz w tym względzie wyrok z dnia 17 maja 2018 r., C-147/16, EU:C:2018:320, pkt 51.

32 Wyrok z dnia 15 stycznia 2015 r., Šiba, C-537/13, EU:C:2015:14, pkt 28.

33 Wyrok z dnia 3 października 2013 r., Zentrale zur Bekämpfung unlauteren Wettbewerbs, C-59/12, EU:C:2013:634, pkt 41.

34 Wyrok z dnia 15 stycznia 2015 r., Šiba, C-537/13, EU:C:2015:14, pkt 33 i przytoczone tam orzecznictwo.

74. W niniejszej sprawie można wskazać dalsze elementy potwierdzające ten wniosek [35]: wszystko wskazuje, że spółka EDF posiada wyspecjalizowaną strukturę organizacyjną. W spółce funkcjonuje specjalny dział zajmujący się udzielaniem pożyczek pracownikom. Wydaje się ona również regularnie zawierać umowy pożyczki ze swoimi pracownikami. Działalność spółki EDF polegająca na udzielaniu takich pożyczek podlegała najwyraźniej aktowi prawa krajowego dotyczącemu udzielania informacji i ochrony [36], który to akt prawny wydaje się prekursorem ochrony konsumentów na mocy prawa krajowego. Ponadto umowy pożyczki nie były nieoprocentowane.

75. Fakt, że umowa pożyczki nie wchodzi w zakres zwykłych kompetencji zawodowych spółki EDF, że została zawarta między spółką EDF a jednym z jej pracowników i że stanowi część polityki społecznej przedsiębiorstwa, nie ma moim zdaniem wpływu na ocenę statusu „sprzedawcy lub dostawcy" w rozumieniu dyrektywy.

C. Odnośnie do statusu skarżących jako konsumentów

76. W niniejszej sprawie H. Pouvin zawarł umowę pożyczki ze spółką EDF w celu zakupu mieszkania. Jak wskazano w sekcji B.2 niniejszej opinii, nie jest to umowa o pracę [„contract relating to employment"]. Nie ulega wątpliwości, że umowa pożyczki została zawarta w celach niezwiązanych z handlem, przedsiębiorstwem lub zawodem. W rzeczywistości żadna ze stron, które przedstawiły uwagi w niniejszej sprawie, nie twierdziła, że H. Pouvin mógł działać w celach dotyczących jego handlu, przedsiębiorstwa lub zawodu.

77. W związku z tym H. Pouvina należy uznać, do celów umowy pożyczki zawartej ze spółką EDF, za konsumenta w rozumieniu art. 2 lit. b) dyrektywy 93/13.

78. A fortiori, ten sam wniosek należy wysnuć w odniesieniu do M. Dijoux, która nigdy nie była związana ze spółką EDF w żadnym innym charakterze niż jako pożyczkobiorca w umowie pożyczki zawartej w celu nabycia nieruchomości.

V. Wnioski

79. W świetle powyższych rozważań proponuję, aby na pytania przedstawione przez Cour de cassation (sąd kasacyjny, Francja) Trybunał udzielił następujących odpowiedzi:

– Artykuł 2 lit. c) dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich należy interpretować w ten sposób, że gdy przedsiębiorstwo takie jak spółka EDF udziela pracownikowi oraz jego małżonkowi pożyczki hipotecznej w ramach pomocy w zaspokajaniu potrzeb mieszkaniowych, do której to pożyczki są uprawnione wyłącznie osoby zatrudnione w tym przedsiębiorstwie, działa ono jako „sprzedawca lub dostawca".

– Artykuł 2 lit. b) dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że pracownik przedsiębiorstwa, jak również jego małżonek, którzy zawierają z tym przedsiębiorstwem umowę pożyczki na zakup nieruchomości, działają jako „konsumenci".

35 W sensie przedstawionym w pkt 32–34 powyżej.

36 Ustawa nr 79-596 z dnia 13 lipca 1979 r. w sprawie informacji i ochrony pożyczkobiorców w dziedzinie nieruchomości.